

UNIVERZÁLNY ROZMER MYSTICKEJ SKÚSENOSTI

Emil Páleš

It is well known that (along with many dissimilarities) there is a remarkable similarity of religious motifs and mystical experiences worldwide. A question has been left unanswered, how far these similarities are resulting from an intersubjective nature of inner experience and how far they are a result of an outer transfer (migration, cultural contacts and similar social environment).

A study of revelations (experiences of inspiration, enlightenment, suggestions, apparitions of deities, angels, ancestors etc.) from the viewpoint of time-patterns in history discloses meaningful synchronicities with far-reaching consequences. Firstly, it shows that these experiences rise from inside independently of social environment, even in opposition to it. Secondly, they are transcultural and transconfessional in a great extent. And thirdly, certain inner images, perceived introspectively by individuals practising meditation, do influence within the same time-period the subconscious of the whole society (including atheists) and result into aesthetical, philosophical and religious waves in history.

One part of consciousness of everyone of us dwells in a state of dream subliminally, perceiving there the same kind of images as a mystic does. Despite of being unconscious, it is evident from the behavior of men. All secular culture should be understood as permanently co-created by mystical-religious impulses subliminally.

Je známe, že náboženské predstavy po celom svete vykazujú rozsiahle *podobnosti*.¹ O pôvode týchto podobností existuje viacero hypotéz. Jedno vysvetlenie je migrácia. Napríklad Indoeurópania si predstavu o trojnosti nebeských bohov a spoločenských vrstiev priniesli zo svojej pravlasti. Druhé vysvetlenie je, že ľudia mohli nezávisle dospieť k rovnakým predstavám pozorovaním prírody. Príklad: Aspoň dvadsať kultúr videlo na Mesiaci králika.² Mohla ich k tomu priviesť zhoda synodického mesiaca s ženským cyklom a rytmiami plodenia v prírode, veľká plodnosť králikov a fakt, že dĺžka ich gravidity trvá práve 30 dní. Navyše mesačné moria pripomínajú siluetu králika s typickými dlhými ušami. Za tretie, ľudia mohli k podobným náboženským predstavám dospieť aj introspektívnym pozorovaním seba samých. Napríklad k predstave o oddeliteľnej duši zo snových zážitkov. Psychické štruktúry spoločné ľudstvu vnášajú do náboženských predstáv jednotu.

Moja práca spočíva v štúdiu *dejín zjavenia* – ich časovej a obsahovej štruktúry. Komplexné obsahové zhody mystických zážitkov v rôznych kútoch sveta priťahovali pozornosť už prvých religionistov a v najnovšej dobe sa stali predmetom bádania transpersonálnej psychológie.³ Napríklad zhodné skúsenosti stredovekých európskych mystikov a majstrov čchanu/zenu na Ďalekom Východe. Eckhart a Dógen hovoria takmer rovnakým jazykom o prázdnote, nekonaní a osvietení ako spontánnom skoku bez návodu.⁴ Čo si však religionistika doteraz nevšimla je, že tieto zhody často nie sú len obsahové ale aj časové. Dógen a Eckhart nielen hovorili veľmi podobne, ale žili aj v tom istom storočí.

¹ Eliade, M.: Dejiny náboženských predstáv a ideí. Agora, Bratislava, 1995.

² Cashford, J.: Im Bann des Mondes. Mythen, Sagen und Legenden. Egmont, Köln, 2003.

³ Grof, S.: Psychologie budoucnosti. Poznatky a poučení z moderního výzkumu vědomí. Argo, Praha, 2007.

⁴ Otto, R.: West-Östliche Mystik. Vergleich und Unterscheidung zur Wesensdeutung. Klotz, Gotha, 1926.

Kresťanská, islamská aj buddhistická mystika vcelku časovo korelujú, rozkvitajú v rovnakých obdobiach. Iným príkladom je Jaspersova axiálna doba, kedy od Číny, Indie, Perzie až po Grécko súčasne vystúpili myslitelia s analogickými myšlienkami (napríklad s ideou strednej cesty či pátraním po vlastnom ja).⁵

Všetky kultúry po celé dejiny podávali správy o zážitkoch zjavenia, inšpirácie, osvietenia, ktoré si vysvetľovali rôzne: ako vnuknutia božstiev, anjelov, múz alebo predkov. Časová a obsahová štruktúra týchto správ vykazuje z celosvetového hľadiska pravidelnosti, periodické synchronicity, ktoré štatisticky prekračujú úroveň náhody.⁶ To nám naznačuje prvú významnú skutočnosť: že mystická skúsenosť, napriek svojim rozličným podobám, má spoločný prameň. Sú to autentické zážitky, síce dobovo a miestne vykladané, ale skutočne prežité. Nenáhodná variácia svedčí o ich transpersonálnom rozmere. Keby boli len produktom *individuálnej* fantázie, psychotického sebaklamu alebo účelovej fabulácie – vznikali by nezávisle od seba navzájom a tvorili by na časovej osi náhodné rozdelenie.

Zistil som, že rytmy duchovnej skúsenosti sú transkultúrne a nadkonfesiónálne do takej miery, akú doteraz nikto neočakával. Napríklad židovské legendy o zjaveniach padlého archanjela Samaela zapadajú do rytmu, v ktorom povyšovali svojho boha vojny Sutecha Egypťania a oboje pokračuje až do kresťanských čias svätcami zobrazovanými v zbroji. Ten istý 500-ročný rytmus opísali Číňania ako obdobia chaosu spôsobované vôľou nebies a Babylončania ho pripisovali tomu, že duchovná inteligencia planéty Mars, Nergal sa pravidelne zmocňuje vlády nad svetom. Najznámejšie zjavenia bohýň lásky už od čias starého Sumeru tvoria rytmus, ktorý dodnes pokračuje údajnými zjaveniami panny Márie.

Dôkladné štúdium kriviek tvorivosti v dejinách ukazuje, že tie isté rytmy zasahujú spoločnosť ako celok. Nie sú ohraničené len na náboženskú oblasť, mystiku či prorocké kulty, ale premieňajú aj umenie, vedu a sociálne štruktúry. So zmenou rebríčka duchovných hodnôt sa okolo novej centrálnej hodnoty formuje jej zodpovedajúci estetický štýl, filozofický obraz sveta, rozvíjajú sa určité smery vedného bádania a politicky sa preorganizuje štát.⁷

Napríklad mýty o slnečných božstvách v rôznych častiach sveta obsahujú spoločné jadro: bohovia slnka sú vševediaci, vševidiaci, spravodliví, poznajúci pravdu. Zjavenia slnečných bohov a príbehy o slnečných hrdinoch, počínajúc Gilgamešom, cez Perzea až po sv. Juraja, zapadajú do rytmu, ktorý starí Židia pripisovali archanjelovi stojacemu v slnci, Michaelovi.⁸ V tomto rytme neskôr pokračujú svätci s ikonografickým atribútom slnka, lampy, sviece alebo knihy, čo ich svätorečili za múdrosť – a vedľa nich filozofi. Profesionálni hľadači pravdy, milovníci múdrosti, sa zhruba od čias Sokrata a Platóna (ktorí ešte osobne vypovedajú, že ich inšpiroval Apollón) odštiepujú z prúdu slnečných kňazov a vytvárajú samostatný sekulárny prúd mysliteľov ďalej pulzujúci v pôvodnom rytme. Až do politickej oblasti sa to odzrkadľuje celosvetovým rytmom demokracií.

Čo tu vidíme pulzovať v kolektívnej psyché ľudstva sú určité archetypálne motívy, kultúrne a psychologické vzorce, ktoré sa organizujú vždy okolo nejakej centrálnej hodnoty, kvality či duchovnej schopnosti. V prípade slnečného archetypu je to schopnosť myslieť a uvedomiť si sám seba. Zdôrazňovanie tejto schopnosti stojí tak v pozadí rozkvetov filozofie ako aj demokratizačných spoločenských pohybov rešpektujúcich dôstojnosť jednotlivca a jeho schopnosť samostatne posúdiť pravdu.

V opačnom rytme (v antifáze) pulzuje archetyp Luny. Do tých období spadá väčšina bájí o božstvách Mesiaca a zjaveniach židovského archanjela Mesiaca, Gabriela. Osovou

⁵ Jaspers, K.: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. Fischer, Frankfurt, 1959.

⁶ Páleš, E.: Sedem archanjelov. Rytmy inšpirácie v dejinách kultúry a prírody. Sophia, Bratislava, 2007.

⁷ Sorokin, P. A.: Social and Cultural Dynamics. Bedminster, New York, 1962.

⁸ Jewish Encyclopedia. Funk&Wagnalls, New York, 1901-1906.

schopnosťou lunárneho typu je obrazotvornosť a zmyslové vnímanie. Jej zintenzívnením vznikajú vlny tvorivosti v maliarstve, rozprávačskej literatúre, ale aj v prírodovede. Jedným z nadaní lunárneho typu je aj herectvo a divadlo, ktoré malo v starom Grécku pôvodne podobu mystérijných hier lunárneho kultu Dionýza a po svojej premene na svetské divadlo pokračuje až do novoveku v pôvodnom rytme.

Takže na jednej strane náboženské legendy nám rozprávajú o striedavej inšpirácii Michaela a Gabriela, Slnka a Luny. Dar jedného je myslenie, druhého predstavivosť. Jeden všetko zduchovňuje, druhý zhmotňuje. Na druhej strane pozorujeme v dejinách reálne striedanie idealizmu a materializmu vo filozofii, abstrakcie a naturalizmu v umení. Oboje sa zhoduje časovo i obsahom. Len jedno je opísané v náboženskej reči a druhé v reči sociológa. Neurofyziológ zbadá, že je tu vlastne reč o kompetenciách ľavej a pravej hemisféry mozgu. U jednotlivca sa obe hemisféry aktivujú striedavo každých 90 minút. Tento individuálny rytmus introspektívne pozorovali indickí jogíni a opísali ho ako striedavé prúdenie prány slnečnou a mesačnou nádi po stranách tela, vyše dvetisíc rokov predtým, než Sperry objavil lateralizáciu mozgových hemisfér. Babylonskí kňazi zistili, že niečo podobné sa vo veľkom deje každých 500 rokov s celým ľudstvom.

V rytme bohýň lásky sa zase vracia komplexný súbor znakov a vlastností, ktorý je z vývojovej psychológie známy ako typický pre obdobie dospievania. Je to akási periodická globálna puberta. Spadajú sem svätci vynikajúci súcitom, príbehy slávnych milencov, rozkvety poézie, hudby, krajinomalba, ale aj zoológia, psychológia, revolučné obdobia a anarchistické nálady. Osovou hodnotou je prebudenie citového života a schopnosť ľúbiť. Bohovia vojny predstavujú naopak vzorec mužských cností a vôľových vlastností, aký sa v individuálnom vývoji prejavuje u štyridsiatnikov. Archetyp krásy a archetyp sily, oba sa navzájom doplňujú ako protiklady, a náboženstvá nám zhustenú múdrosť o nich odkázali v obrazoch Venuše a Marsa. Bájam o Marsovi zodpovedá skutočný dejinný rytmus vojen a agresivity, politickej nestability, pádu dynastií a trieštenia ríš.⁹ Ale aj rytmus technologických objavov.

Rytmy, ktoré tu opisujem, a ešte niekoľko ďalších spoznali už starí Babylončania.¹⁰ Sformulovali to vo svojej náuke o striedaní bohov, ktorá bola súčasťou ich astrálneho náboženstva. Tá sa neskôr stala vlastníctvom arabských a európskych učencov a dostala podobu angelológie – jej súčasťou bola i náuka o cyklickom striedaní siedmich archanjelov ako inšpirujúcich duchov času. Podobnú predstavu o striedaní bohov mali Egypťania, lebo faraóni ju vyjadrovali voľbou teoforných mien pri nástupe na trón. Aspoň časť poznania o tých istých rytmoch explicitne vyslovili Indovia a Číňania.¹¹ V časovom poriadku židovských a kresťanských legiend o zjaveniach sú obsiahnuté implicitne. U ďalších národov tiež nachádzame jednotlivo mýty o striedaní bohov zapadajúce do svetového rytmu.

Jeden záver z týchto pozorovaní pokladám za celkom evidentný: musíme dôkladne prehodnotiť naše doterajšie názory na pôvod náboženských predstáv o bohoch a anjeloch. Nie sú produktom nevedomosti a fantázie, ako sa kedysi učilo. Nie sú to primárne ani konštrukty vymyslené účelovo, aby splňali isté sociálne funkcie. Sú skutočným poznaním o psychológii človeka kondenzovaným v obraznej podobe a vzťahujú sa k reálnym udalostiam.

Obrazy božstiev nemôžeme pokladať iba za spredmetnenie a personifikáciu vonkajšej prírody. Podobnosť foriem odpozorovaných z prírody by azda mohla vysvetliť existenciu podobných náboženských motívov, ale už nie ich synchronnu aktualizáciu v mysliach ľudí po

---

⁹ Páleš E., Mikulecký M.: 500-Year Periodicity in the History of Ancient Egypt and China. *Androgens at Work?* *Neuroendocrinology letters* 29 (4), 2008, s. 589-597.

¹⁰ Hastings J.: *Encyclopaedia of Religion and Ethics*. T. & T. Clark, Edinburgh, 1913.

¹¹ Meng-c': *The Works of Mencius*. Preložil James Legge. Dover, New York, 1970. 3B9, 2B13, 7B38.

celej Zemi. Žiadne prírodné rytmy zodpovedajúce tu uvedeným rytmom kolektívnej psychológie nepoznáme.

Božstvá nie sú ani spredmetnením sociálnych pomerov. Ares nie je len spredmetnením vojnových časov, Apollón nie je len odrazom demokratizácie spoločnosti a prísny Saturn abstrakciou absolutistických trendov. Toto tradičné vysvetlenie je v rozpore s pozorovanou synchronicitou. V starších časoch sa civilizácie vyvíjali do tej miery izolovane, že mnohé nemali vôbec žiaden kontakt a ani ostatné neboli prepojené do tej miery, aby ich vývoj bol príčinne zret'azený. O globálnom zret'azení hospodárskych a sociálnych pomerov na celom svete môžeme hovoriť až v najnovšej dobe. Synchronnosť náboženských predstáv nebola odrazom toho, že by sociálny a politický systém sveta bol navzájom závislý a podliehal jednotným premenám.

Bolo to práve naopak. Napríklad v posledných storočiach pred Kristom sa svet politicky zjednocoval do veľkých centralizovaných a byrokraticky organizovaných impérií. Š' Chuang-ti, Ašóka aj Augustus uctievali saturnské božstvo, ktoré dobre stelesňovalo cnosti a kvality absolútnej monarchie, akú budovali. Za morom mali mayského kolegu, ktorého meno nepoznáme, ale robil v Strednej Amerike to isté. Saturnský archetyp sa však objavil ako prvý a imperiálna centralizácia až po ňom! Objavil sa najprv v zmýšľaní ľudí, estetickom cítení a náboženskom kulte. A objavil sa vo svojej celosti – vrátane nadšenia pre astronómiu, mechaniku, dejepisectvo, túžby po dokonalosti, poriadku a dodržiavaní zákonov či tradicionalizmom. Absolutizmus je iba jedným z faziet tohto archetypu, ktorý sa vynára ako celok. Až ľudia zasiahnutí touto psychickou kvalitou začali presadzovať iné politické pomery. Neboli odrazom existujúceho systému, ale existujúce pomery pretvorili. Tento typ zodpovedá vo vývojovej psychológii rigídnej stareckej psychike a v typológii porúch osobnosti obsedantno-kompulzívnej poruche.

Migračná teória taktiež stroskotáva na synchronicite. Migrácia totiž znamená preberanie či putovanie vedomostí a kultúrnych prvkov s časovým oneskorením desaťročí a stáročí, čím pádom to už nie je synchronicita. Nehľadiac na uzavretosť alebo izolovanosť mnohých civilizácií navzájom. Odkiaľ však môžeme mať istotu, že v niektorých prípadoch nedochádzalo k rýchlej migrácii nových ideí bez toho, aby sme o tom vedeli? Vieme to podľa toho, že tieto idey sú pôvodné. Napríklad svetová medicína vykazuje synchronný rytmus, ktorý bol v minulosti známy ako rytmus archanjela Rafaela, patróna lekárstva. Čínski, indickí a grécki lekári tvorili naraz, ale vytvorili tri originálne koncepcie zdravia a choroby. Číňania neprevzali akupunktúru od Grékov (lebo Gréci ju nepoznali) ani Gréci svoju anatómiu z Číny, kde nebola.¹²

V 11. a 12. storočí sa od kresťanskej Európy, cez arabský svet až po hinduistickú juhovýchodnú Áziu objavil gotický oblúk. Tento šesťdesiatstupňový lomený oblúk bol všade rovnaký a mohol byť prevzatý (napríklad Európania ho videli počas krížových výprav). Lenže architektúra každej civilizácie mala svoju vlastnú genézu. Vieme, ako sa gotická katedrála vyvíjala krok za krokom z románskeho kostola a čínska pagoda z niekdajšej stúpy. Pagoda nie je gotická katedrála, ktorá doputovala do Číny. Je to pôvodný výtvarný tvar Číňanov. Predsa však majú niečo spoločné. Architektúra na celom svete vtedy prešla analogickou metamorfózou, ktorá sa dá vystihnúť slovami *zoštihlenie* a *rytmizácia*. To je ale práve tradičná hermetická signatúra archanjela Rafaela. Lomený oblúk zapadal do tohto štýlu ako časť, ktorá ladí s celkom. Podobne sa svetová architektúra v 14. a 15. storočí *zašpicatila* a okolo prelomu letopočtu *zagul'atila*.

Štatistická analýza kriviek tvorivosti v dejinách nám odhaľuje celkom nový fenomén: pôvodnú tvorivosť, prameniáciu zvnútra, z duševných hĺbok jednotlivca – ktorá vyvíiera

---

¹² Alfred Louis Kroeber: Configurations of Culture Growth. University of California, Berkeley, 1969.

v mnohých kútoch sveta nezávisle a súčasne. O tom zjavne hovorí angelológia vo svojej náuke o duchoch času – o synchronicite inšpirácií. Carl Gustav Jung vo svojich posledných dielach vyjadril presvedčenie, že vo svetovej duši dochádza k pravidelným zmenám v konštelácii duševných dominánt, archetypov či „bohov“, ako sa tomu skôr hovorilo, ktoré sa prejavujú v striedaní náboženských kultov a kultúrnych období. Zákonitosti takého striedania už nestihol preskúmať.¹³

Tvrdím, že **časť psychiky každého človeka je neustále pod prahom vedomia v stave sna, kde prijíma rovnaké obrazy ako mystik**, a aj keď je to neuvedomelé, je to dokázateľné z jeho konania. Radovému človeku, aj ateistovi sa zvnútra vynárajú rovnaké duševné posolstvá, aké sa v teistickom kontexte nazývajú náboženskými, a aké mystik vedome kultivuje cieľavedomou praxou. V súlade so svojou dobovou výchovou to jedni pripíšu múzam, anjelom a druhí to volajú len nápadom, vnuknutím a pripisujú podvedomej činnosti mysle. Napríklad zakladateľ organickej chémie, August Kekulé mal v zmenenom stave vedomia (v polospánku) víziu hada požierajúceho svoj vlastný chvost (urobora). Priviedla ho k pochopeniu cyklickej štruktúry uhlíka v benzénovom jadre a poskytla kľúč k celej organickej chémii.¹⁴ Uroboros je prastarý symbol alchýmie a alchymistov, ktorí už dve tisícročia predtým tvorili v rytme Anaela a Kekulé bol len jeho ďalším návratom. Takže v inej dobe by sa jeho inšpirácia nepochybne chápala nábožensky a pripísala archanjelovi Anaelovi. Všimnite si, že v anaelskom období okolo roku 1800 sa chemikom „zjavovalo staré božstvo“ alchymistov a zrodila sa moderná chémia napriek tomu, že tento rytmus nepoznali a neverili v alchýmiu ani v jej inšpirujúceho ducha. **Celú sekulárnu kultúru je potrebné chápať ako podprahovo neustále spoluutváranú mysticky prijímanými náboženskými impulzmi.**

Všetko, čo sme doteraz povedali, sú len empirické pozorovania premien duševného života podľa prírodovednej metódy. Tieto pozorovania sú svetonázorovo neutrálne. Až ich spojením s materialistickou alebo idealistickou víziou sveta sa dostávame do roviny metafyzických špekulácií. Môžeme veriť, že rytmy svetovej duše sú spôsobené neznámym periodickým kozmofyzikálnym faktorom, ktorý sa jedného dňa podarí objaviť. Alebo veriť, že sú inšpiráciami individuálnych duchovných inteligencií. Teoreticky by takto mohli ovplyvňovať naše mysle aj mimozemšťania, a žiadna fantastická možnosť sa tu nedá vylúčiť, ale ani potvrdiť, lebo takými úvahami sme vykročili za hranice vnímaného. Možných metafyzických vízií je viac, hoci nie každá koroboruje s pozorovaniami rovnako dobre. Ponechávam ich otvorené a nemyslím si, že by sa v dohľadnom čase podarilo medzi nimi definitívne rozhodnúť. Nie je to ani potrebné, pokiaľ by z odpovede nevyplynula žiadna odlišná životná prax.

Znovuobjavenie stredovekej angelológie moderným myslením nám otvára prístup k poznaniu nových psychospirituálnych zákonitostí. Metafyzické uvažovanie, akéhokoľvek druhu, na nich nič nemení. Za dôležité považujem vyvodiť z nich podnety pre život a aplikovať ich.

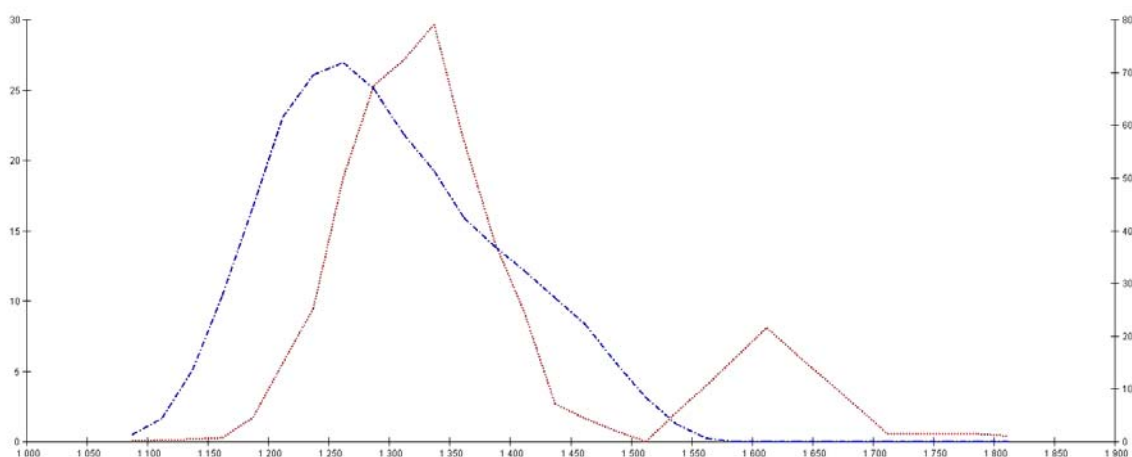
Dejiny vo veľkom rámci nám dávajú ostrejší obraz o metamorfózach duševných síl, aké platia v malom pre jednotlivca. Dynamickú psychológiu opisujúcu vzájomné reagovanie psychických substancií a ich transmutáciu v plameni vôle vedenej cieľavedomým poznaním. Zistíme, ako u mladej generácie neuvedomelý impulz k mystickému životu, keď nedostal príležitosť rozvinúť sa, klesá do závislosti od narkotík a erotiky. Ako sa rebelantstvu dá predchádzať umeleckou výchovou. Ako sa hrubá agresivita sublimuje vplyvom rytierskeho

¹³ Jung, C. G.: Flying Saucers: A Modern Myth. Routledge & Kegan Paul, London, 1964.

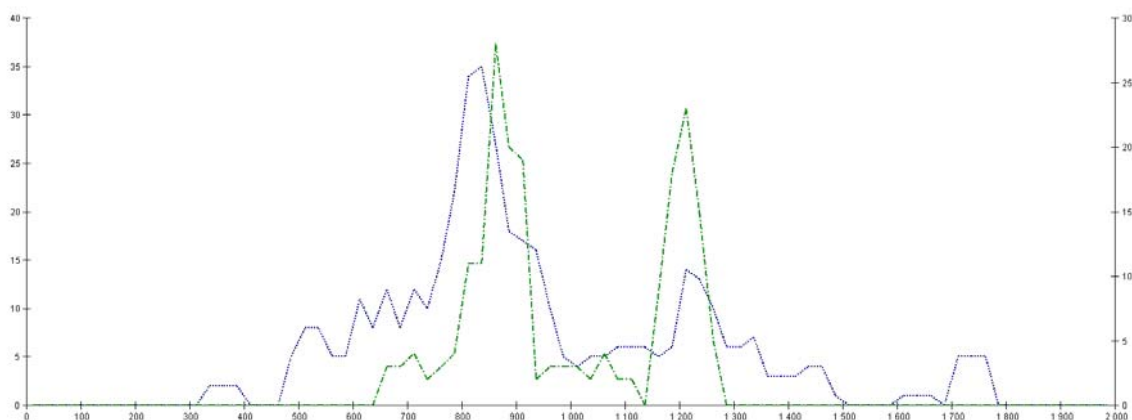
¹⁴ Roberts, R. M.: Serendipity, Accidental Discoveries in Science. John Wiley and Sons, New York, 1989.

ideálu, či ako hudba vyslobodzuje pohlavnú silu. Ako sa u saturnského typu vyvinie sebadisciplína mnícha-vedca alebo potreba moci nad druhými, podľa toho, ako je vedený. Vidíme, že niet demokracie bez pestovania filozofie, pretože jedno nebolo v dejinách nikdy bez druhého. Že intelekt sa rozpadá na schizoidnú štruktúru, ak nepestuje spojenie s praxou. Ako jednostranný dôraz na zmyslovú sústavu pravdy vedie k strate mravných zásad. Či ako sa mier v spoločnosti zakladá kultiváciou zmyslu pre spravodlivosť a česť.

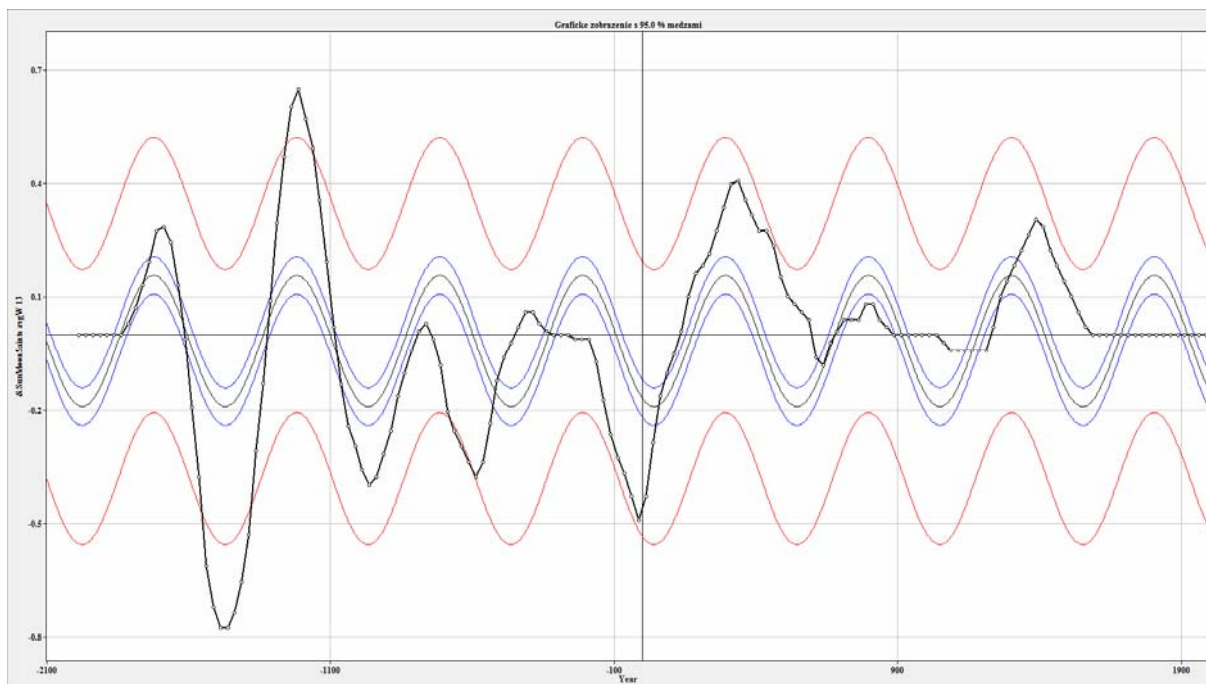
Vedome spracované inšpirácie sa vyslobodzujú do tvorivých rozkvetov, kým vytesnené v podvedomí sa stávajú deštruktívnou silou strhujúcou celé spoločenstvá do kolektívnych neuróz. Posledné venušanské obdobie okolo roku 1800 skončilo svetovou revolúciou a posledné marsické obdobie v 20. storočí svetovými vojnami. Je to výsledok toho, že nepoznáme sami seba a žijeme v úplnej nevedomosti o pohnútkach našich vlastných činov. Po storočiach extrovertnej vedy, ktorá celkom popierala možnosť introspektívneho poznania, je potrebná duchovná alfabetizácia, ktorá nás naučí osvojiť si reč archetypov ako samohlásky a spoluhlásky abecedy života.

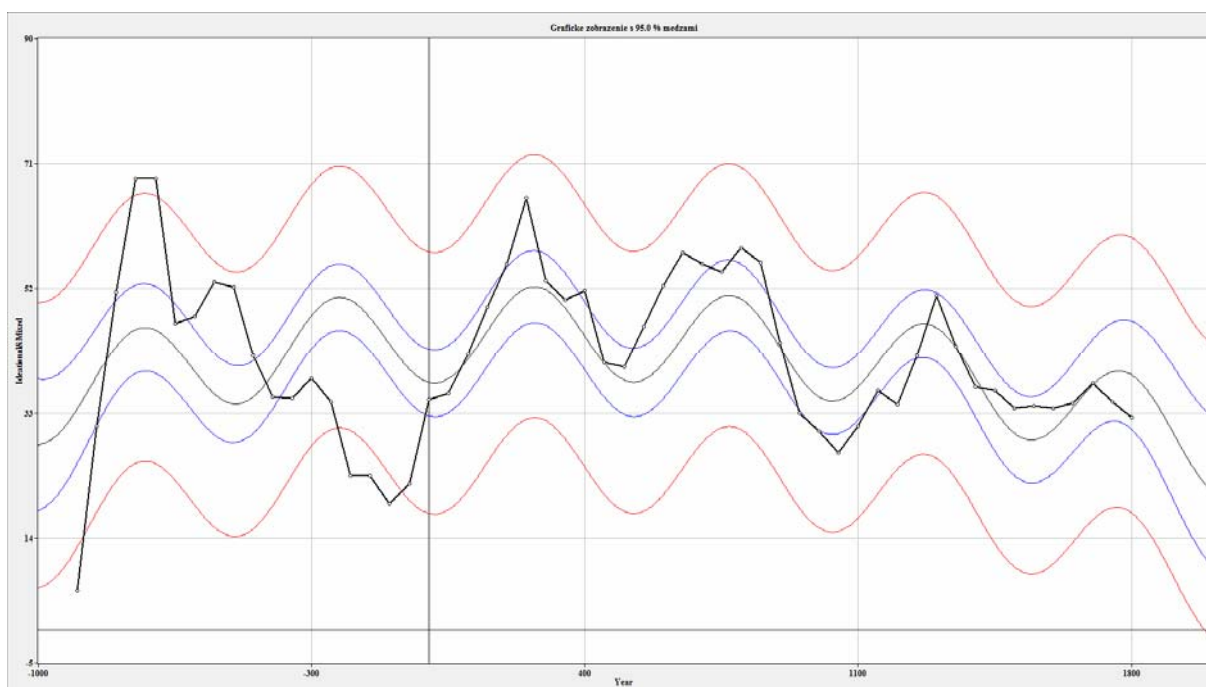
Nemecká mystika (bodkovane) a japonský zen (čiarkovane) prežívali súčasný rozkvet v 13. a 14. storočí. Krivky tvorivosti podľa Underhillovej a Filipského. Koeficient korelácie $r = 0,43$.

Čchanoví a zenoví majstri Ďalekého východu (bodkovane) a súfijští majstri islamu (čiarkovane) boli súčasníci. Krivky tvorivosti podľa Filipského a Bondyho. Koeficient korelácie $r = 0,67$.

Zjavenia archanjelov Michaela a Gabriela (podľa Židovskej encyklopédie a Katolíckej encyklopédie). Zjavenia slnečných a mesačných božstiev (podľa Slovníka antiky). Svätci s ikonografickým atribútom Slnka a Mesiaca (podľa Pfeiderera). 114 príbehov, Slnko na kladnej osi, Mesiac na zápornej. Dĺžka periódy 504 rokov, zenit okolo roku 293, nadir okolo roku 41, $p < 0,003$. Slnečná a mesačná symbolika pulzujú v antifáze.

Osobnosti ideačného a senzitivného typu uvedené v Encyclopedia Britannica. Percentuálny podiel idealisticky zameraných osobností (podľa Sorokina), zvyšok tvoria senzualisti. Dĺžka periódy 504 rokov, zenit okolo roku 270, nadir okolo roku 18, $p < 0,003$. Idealistická a senzualistická sústava pravdy pulzujú v rytmoch archanjela Slnka a Mesiaca.